

Lusman Matin muistoa kunnioittaen

Suvaitsevainen kestävä kehityksen tiennäyttäjä

Sain viime tammikuussa tietää, että Paadarjärven rannalla asunut Matti Paadar (3.3.1917 - 4.1.2011) oli siirtynyt ajasta ikuisuuteen. Matti tunnettiin Ylä-Lapissa laajasti myös "Lusman Matti" nimellä. Kuolinuutisen kuultuani monet muistikuvat tapaamisistani Matin kanssa vuosikymmenien varrelta nousivat mieleeni; suru ja haikeus täytti mieleni. Muutama vuosi sitten poistui ajasta ikuisuuteen toinen ystäväni, Matin veli Iisakki Paadar.

Eräs lapsuudenajan muistoja on kun tapasin Matti Paadarin eli Lusman Matin ensi kerran vähän ennen joulua 1950; olin äitini mukana menossa ajoporolla Inarista joululomalle Lemmenjokisuulle kovassa pakasessa. Pysähdyimme lämmittelemään Lusman Matin vastavalmistuneessa talossa Lusmaniemessä. Matti oli juuri tullut juomuksilta. Myöhemminä vuosina tapahtuneet poikkeamiset Lusmaniemessä tapaamassa Mattia ovat minulle merkinneet sitä, että olen voinut palata takaisin aina uudelleen lähes 60 vuoden päähän, lapsuuteen, jolloin kesät olivat lämpimiä tai ainakin tuntuivat siltä ja talvet olivat kylmiä lumisissa metsissä laiduntavine poroineen. Matkan varrella panin merkille miten koskematon Inarin ja Lusmaniemien välinen erämaaisema tuolloin joulukuussa 1950 oli; ei leivettä maanteitä tai metsäautoteitä eikä myöskään hakkuuaukkoja matkan varrella.

Sittemmin tapasin Matin myöhempien kouluvuosien aikana varsin usein Inarin kaupoissa joihin hän oli tuonut pyytämäänsä siikoja ja taimeita myytäväksi. Kuulumiset koskivat siten enimmäkseen kalastamista Paadarjärvellä ja kalansaaliita, mutta myös poronhoitoa.

Ensimmäisestä tapaamisesta lähtien panin merkille, miten helppoa Matin kanssa oli päästä jutuille. Kun 1960-luvun alussa jututin Mattia, miten hänen kertomukset veivät monesti myös 1930-1950-lukujen aikaan, jolloin hänen kotipaikkansa Lusmaniemmi sijaitsi tiettömän erämaan keskellä. Kesällä kuljettiin veneillä ja talvella poroilla. Oli mieleenpainuvaa kuulla Matin kertovan lapsuus- ja nuoruusajan vaiheistaan, elämän iloisemmista ja tuskallisimmista tapauksista ja niistä ihmisistä, jotka silloin tällöin poikkivat vuosikymmenten aikana Lusmaniemessä.

Matin kaltaisen - koviakin aikoja nähneen ja kokeneen ihmisen - hyväntahtoisen elämän tärkeimpänä voimana ja arvona pidän Paadar-Solojärvi alueen vanhasta kalastajasaamelaisesta kulttuuriperinnöstä versovaa suvaitsevaisuutta.

1970-luvun alussa aloin kerätä aineistoa Inarinjärvestä Juutuanjoen vesistöön nousevien taimen - ja pohjasiikantojen vaellusalueen ja kalastuksen dokumentoimiseksi. Tapasin vesistöalueen varressa asuvia kalastajasaamelaisia, jotka kaikki Mattia myöten halusivat mielellään muistella aikaisempia aikoja, joista minun sukupolveni ei tiennyt juuri mitään. Sen vuoksi nämä ihmiset reagoivat myönteisesti jokaiseen hyvään tarkoitukseen ja vakavasti otettavan

kiinnostuksen osoitukseen menneisyyttä kohtaan. Tämän työn kuluessa minulla oli onni tavata kalastajasaamelaisia, jotka korkeasta iästään huolimatta selkeästi ja tarkasti muistivat aikaisempien vuosikymmenten tapahtumia ja olosuhteita. Voin sanoa liioittelematta, että noiden Matin kaltaisten henkilöiden tapaaminen vaikutti ratkaisevasti asennoitumiseeni Inarin kalastajasaamelaisiin.

Kun katselen muistiinpanojani, panen merkille Matin voimallisesti, mutta päättäväisen lujasti ja maltillisesti esittämät kommentit Inarinjärven vedenpinnan säännöstelyn aiheuttamista vahingoista Juutuanjoen vesistöön nouseville taimen ja pohjasiikakannoille. Myös tulossa oleva vesipiirirajankäynti painoi tuolloin Matin mieltä. Matilta kuulin ensimmäisen kerran, millaisia oikeushistoriallisia asiakirjoja Lusmaniemien asukkailla oli tämän alueen kalavesiin. Jatkaessani muistiinpanojen lukemista huomaa sieltä paljastuvan yksityiskohtia ja ajatusketjuja, jotka liittyvät Inarin vanhaan kalastajasaamelaiskulttuuriin. Itse en aiemmin ehkä ollut niihin reagoinut tai kiinnittänyt huomiota. Joten tältäkin osin huomaa saaneeni paljon Matilta.

Matilta kuulin myös hänen omasta elämästään ja siinä kohtaan muutoksista. Matin vanhemmat ja heidän lähipiirinsä elivät vielä luontaistaloudessa: karja, poro, kala ja ympäröivä luonto tyydyttivät elämän perustarpeet. Seuraavien vuosikymmenten aikana tulivat maantiet, kelkat ja mönkijät. Poronhoito muuttui elämäntavasta elinkeinoksi, siirryttiin peruuttamattomasti luontaistaloudesta rahatalouteen. Entinen luontaistalouteen pohjautunut elämänmeno muuttui. Metsästyksestä tuli monille harrastus ja kalastusta harjoitettiin lähes yksinomaan kotitarpeiksi. Porotalous alkoi teknisten apuvälineiden myötä muuttua elämäntavasta ammatiksi. Murros on kouraissut myös Matin asuinympäristössä asuvia kalastajasaamelaisia alueella monin eri tavoin.

Tapasin myöhemmin vuosina Mattia usein viimeksi viime kesänä Ivalon vanhusten talossa. Matti vietti suurimman osan elämästään kotinimessä Lusmaniemessä. Tänä aikana hänelle tulivat tutuiksi myös alueen luonto, vanhaan kalastajasaamelaisuuteen perustuva elämäntapa monia pikkupiirteitä myöten ja luonnollisesti myös Lusmaniemessä puhuttu Inarin saamenkieli. Kun keskustelin Matin kanssa panin merkille miten tämä Paadar-Solojärven ympäristö ihmisineen antoi perusteen hänen erinomaiselle tietämykselleen oli siten kysymys kalastuksesta, poronhoidosta tai jostakin muusta.

Puhuimme myös viime sodista: Matti oli osallistunut niihin Luton suunnalla. Huomasin, että Matti reagoi erittäin herkästi sotiin: hän menetti kaatuneena yhden veljensä, Sammelin. Pysyvän jäljen olivat Mattiin jättäneet myös lukuisat sota-aikaiset tilanteet, joiden silminnäkijä ja osallinen oli hän itse ollut. Pitkillä partiomatkoillaan hän oli huomannut, miten Lapin ihmiset kykenivät kestävästi välittämättä ko-

vimmistakaan tuskista ja koettelemuksista. Syynä Matti piti "halua puolustaa vapautta".

Matti avasi minulle kertomuksillaan Paadar-Solojärvi alueella asuneitten kalastajasaamelaisten elämästä sellaista, josta harva tämän päivän ihminen on perillä tai tietää siitä yhtään mitään. Matin kertomukset välittivät minulle sitkeää elämäniloa ja peräksiantamattomuutta myös vaikeissa elämän muutostilanteissa. Vaikka elämä oli ollut alusta alkaen vanhempien toimeentuloon liittyviä vastuksia täynnä, Matin myönteisyys elämään ei kuitenkaan kadonnut. Matin olemuksesta ja kertomuksista välittyi minulle yhdessä vanhempien, veljiensä ja siskojen kanssa taivallettu yhteinen elämä iloineen ja suruineen sekä oman elä-

mänpolun myöhemmät vaiheet. Matin kertomukset merkitsivät minulle paitsi jännittäviä elämyksiä niin myös oman aikamme Inarin kalastajasaamelaista historiaa, aikuiseksi varttuvan ihmisen kokemuksia ensiksi kalastajasaamelaaisessa, myöhemmin lappilaisessa ja suomalaisessa yhteisössä.

Minusta Matti oli ennen kaikkea realisti, jonka elämän ja ajattelemisen lähtökohtana oli häntä välittömästi ympäröivä inarilainen todellisuus kaikissa eri muodoissaan. Voiko ajatella kohottavampaa kertomusta kuin tämän Matin synnyinseudun alueen historia Matin kertomana. Matti teki tämän ilman suuria sanoja, luonnollisesti ja hartaasti. Matti yksi niistä Inarin kalastajasaamelaisista, jotka avasivat minulle

overt Inarin ikiaikaiseen kalastajasaamelaiseen maailmaan. Keskustellessani Mati kanssa panin merkille Matin valtavan yksityiskohtiin ulottuvan tietämyksen vaelluskalojen nousu ja kutuajoista. Hän venytti vaivattomasti tietämyksensä vuosien 1925-1970 välillä. Minulle tämä tyyni ja älykäs rohkeus ajan ja tilan käsittelyssä oli eräs merkittävämpiä opetuksia, jotka sain lukuisista tapaamisistani Matin kanssa. Mielestäni Matissa myös korostuivat inarinsaamelaiden moninaiset luonteenpiirteet mainiolla tavalla yhdistyneinä.

Jouni Kitti
Sapmelas-lehden päätoimittaja vuosina 1980-1998